

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Role presidenta v mezinárodní politice státu

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské

Autor: Lukáš Lev Červinka

2013

VI. ročník SVOČ

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Jablonci nad Nisou dne 12. IV. 2013

.....
Lukáš Lev Červinka

Obsah

1. Úvod
2. Ústavní mezinárodněpolitické kompetence
 - 2.1. Zastupování státu navenek
 - 2.1.1. Kontrasignační omezení
 - 2.1.2. Systematické zařazení do moci výkonné
 - 2.2. Sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv
 - 2.3. Přijímání, pověřování a odvolávání vedoucích diplomatických misí
 - 2.3.1. Přijímání vedoucích diplomatických misí
 - 2.3.2. Pověřování a odvolávání vedoucích diplomatických misí
 - 2.4. Shrnutí
3. President republiky parlamentního režimu?
 - 3.1. (Ne)parlamentní režim v České republice
 - 3.2. Alternující presidentský systém
4. Závěr

1. Úvod

Prezident republiky v parlamentních režimech nepředstavuje hlavní politickou sílu, jeho úloha je obvykle spatřována v reprezentaci státu, v personifikování této složité struktury občanům, v moderování politických sporů a garantování řádu a stability – politické, hodnotové či společenské. Přesto však se nejedná jen o čestnou funkci, jejíž představitel by měl dodávat státu a vládě lesku. I prezident v parlamentních režimech má své nenahraditelné místo a v určitých oblastech nezanedbatelný vliv. Jednou z těchto oblastí je právě mezinárodní politika státu, na niž je tato práce zaměřena, resp. na roli prezidenta v ní.

Při přístupu k jakékoli právně-politologické problematice se naskýtá mnoho cest, mnoho způsobů, jak se s tématem vypořádat. Lze se striktně držet právní normy a jejího jazykového znění, lze přihlídnout k historické tradici či k užívané praxi, lze obrátit svou pozornost na dostupnou judikaturu. V tomto případě se však ocitáme v poněkud složité situaci.

Samozřejmě, že je nutno vycházet z textu Ústavy, avšak ten je v mezinárodněpolitických kompetencích prezidenta veskrze lakonický. Judikatury nalezneme k prezidentským pravomocem a jejich výkonu nemalé množství, leč velká část z ní se dotýká jeho pravomocí jmenovacích a těch mezinárodněpolitických žádná. Historická tradice má při výkladu Ústavy význam obrovský, to nezpochybňuji, vždyť samotní tvůrci naší ústavní listiny považovali Ústavu z roku 1920 za jeden z předních zdrojů Ústavy současné, avšak z důvodu proběhlých změn ve způsobu volby prezidenta republiky a nedávno proběhnuvších prezidentských voleb¹, lze z této tradice vycházet jen omezeně. Současná politická praxe je interpretačním nástrojem poněkud nespolehlivým, ať již z důvodu výše zmíněné změny způsobu volby prezidenta, či z důvodu její vysoké proměnlivosti – presidenti a vlády přistupovali k této problematice víceméně pragmaticky a nebránili se změnit svůj postoj k výkonu či rozsahu určitých pravomocí, pakliže to lépe posloužilo politickým cílům, což je jev v politice vcelku očekávatelný².

¹ „Rozsah práv orgánů nezávisí na způsobu jejich ustavení.“ (Koudelka, Z.: Prezident republiky. Praha: Leges, 2011, str. 39). Tomuto názoru lze jen těžko oponovat, jelikož samotná změna způsobu volby prezidenta republiky automaticky neznamená změnu teoretického rozsahu jeho pravomocí, zároveň je však nutno odhlédnout od teorie a uvědomit si, že při praktickém vykonávání prezidentských pravomocí mnohdy hraje větší úlohu síla politického postavení představitele tohoto úřadu a očekávání a představy občanů, než-li samotný text Ústavy. Neznamená to samozřejmě, že prezident, který se těší velké podpoře občanů a vedle kterého stojí slabá vláda, by mohl ignorovat Ústavu a například předkládat zákony Poslanecké sněmovně, avšak při výkonu svých pravomocí mu taková společensko-politická konstelace dává mnohem větší volnost rozhodování.

² Tak například prezident Klaus se mnohými svými akty stavěl přímo proti vládní zahraniční politice (otázka ratifikace Dodatkového protokolu k Evropské sociální chartě, otázka ratifikace Lisabonské smlouvy aj.), ale v jiných okamžicích neváhal pronést výroky, že „zahraniční politiku dělá vláda“ (Partie, televize Prima, 17. II. 2008. <http://www.novinky.cz/domaci/133389-klaus-nepodporuje-uznani-kosova.html>). In Koudelka, Z.: Op. cit.,

Ve své práci se proto budu sice opírat o text Ústavy, který je samozřejmě výchozím bodem jakýchkoli úvah o roli presidentovně v mezinárodní politice státu, avšak za pomoci především obecných principů platících pro presidentský úřad, to vše za inkorporace vlivu přímé volby a jejího dopadu na reálný výkon mezinárodněpolitických pravomocí presidenta republiky.

Jsem si vědom, že na zhodnocení vlivu přímé volby na presidentský úřad, resp. výkon presidentských pravomocí, je nyní ještě příliš brzy, avšak domnívám se, že přínosnějším pohledem jest pohled vpřed, ač obsahující možné riziko nedokonalého zhodnocení nastalé situace či predikce jevů, které teprve nastanou, jelikož druhou možností by byl pohled zpět, rekapitulace uplynulých let, zhodnocení minulého období, což bezpochyby svůj přínos má, leč v okamžicích změn bychom se měli ptát, co nového změny přinášejí, jaký význam budou mít, jaký bude jejich dopad, než-li se obracet zpět a odvracet od nich své zraky pro obavy z nedostatku zhodnotitelných dat.

Cílem této práce je proto pokusit se odhalit možnosti, které se spolu se změnou způsobu volby presidenta republiky otevírají, případně možnosti, které by napomáhaly k zefektivnění provádění mezinárodní politiky České republiky, spíše než-li detailně zmapovat oblast mezinárodněpolitických pravomocí presidenta.

2. Ústavní mezinárodněpolitické kompetence

Mezinárodněpolitické³ kompetence presidenta republiky můžeme nalézt v čl. 63 odst. 1 písm. a), b), d) a e)⁴, nelze však opomenout ani čl. 54 odst. 1, který obsahuje důležitou formuli, tj. že *president republiky je hlavou státu*. Nejprve se tedy zaměřím na zastupování státu presidentem navenek, kteréžto je ze všech výše zmíněných článků nejneurčitější, jelikož

str. 70), kterými si „myl ruce“ nad vládním zahraničněpolitickým rozhodnutím s kterým nesouhlasil (v tomto případě se jednalo o vládní uznání Kosova, proti kterému se prezident Klaus od počátku stavěl odmítavě).

³ Dovolím si krátké terminologické ujasnění pojmů mezinárodní politika a zahraniční politika. Dle Františka Zbořila je zahraniční politika „činnost státu zaměřená k zajišťování co nejpříznivějších vnějších podmínek jeho existence“. (Zbořil, F.: Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost. Praha: Leges, 2010, str. 9), zatímco politika mezinárodní je okruh širší, který nezahrnuje jen samotné zahraničněpolitické jednání daného státu, avšak i kooperaci a koordinaci tohoto jednání s jednáním států ostatních. Pro naše účely však toto odlišení mezinárodní a zahraniční politiky nebude mít význam.

⁴ Čl. 63 Ústavy ČR

(1) Prezident republiky dále

a) zastupuje stát navenek,

b) sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy,

(...)

d) přijímá vedoucí zastupitelských misí,

e) pověřuje a odvolává vedoucí zastupitelských misí.

nestanovuje možnost vykonat nějakou určitou činnost (jako např. pověřit vedoucího zastupitelské mise), ale otevírá dveře k uplatňování širokému okruhu předem neurčených činností. Avšak právě pro tuto svou obecnost a šíři má rozhodující význam při zjišťování role presidenta republiky v mezinárodní politice státu. Pravomoci sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy se dotknou jen letmo, jelikož nejenže tato práce není primárně zaměřena na komplikovaný proces sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv, ale především lze tuto presidentovu pravomoc subsumovat pod výše zmíněnou pravomoc zastupovat stát navenek⁵. Pravomocím dle čl. 63 odst. 1 písm. d) a e) se budu věnovat společně, jelikož principiálně se v obou případech jedná o vliv presidenta na mezinárodní politiku skrze personální obsazení jednotlivých diplomatických postů.

2.1. Zastupování státu navenek

Právo presidenta republiky zastupovat stát navenek vychází z historického postavení presidenta jakožto hlavy státu a je zachyceno nejen v naší ústavní listině, avšak též v obyčejovém, a později i smluvním, mezinárodním právu⁶. O samotné existenci tohoto práva není žádného sporu, problém nastává při sporech ohledně výkonu tohoto práva, tj. do jaké míry jej může prezident vykonávat samostatně, nezávisle na vládě.

Zastupování státu navenek lze vymezit jakožto „*oprávnění činit závazné projevy jménem státu k jiným subjektům mezinárodního práva*“⁷, což spolu s postavením presidenta jakožto hlavy státu zahrnuje též plnění úlohy čistě reprezentativní povahy, která však v mezinárodním měřítku může mít i své politické dopady (např. účast na pohřbu významného státníka či disidenta apod.). Toto oprávnění je jedním z historických aspektů presidentské funkce a jak upozorňuje Rudolf Křovák: „*Působnost zastupovat stát navenek přísluší zásadně prezidentu republiky celá, prezident republiky je omezen jejím výkonem potud, pokud to ústavní listina sama stanoví.*“⁸. Tím se dostávám k problematice výkonu tohoto oprávnění, resp. míře nezávislosti presidenta při jeho výkonu.

Jak je patrné z předchozího citátu Rudolfa Křováka, právo zastupovat stát navenek skutečně náleží zcela prezidentu republiky, nikde v Ústavě nenalezneme článek, který by

⁵ Prozatímní ústava z roku 1918 pravomoc týkající se mezinárodních smluv vůbec neuváděla, nikoli však proto, že by tuto pravomoc prezidentu republiky nepřiznávala, avšak pravomoc sjednávat a ratifikovat mezinárodní smlouvy bylo možno přímo vyvodit z §10 písm. a) „*zastupuje stát na venek*“.

⁶ Např. právo presidenta republiky zastupovat stát bez nutnosti plné moci ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu z roku 1969 (čl. 7 odst. 2).

⁷ Koudelka, Z.: Op. cit., str. 64.

⁸ Sobota, E.; Vorel, J.; Křovák, R.; Schenk, A.: Československý prezident republiky: státoprávní instituce a její život. Praha: Orbis, 1934, str. 323. In: Koudelka, Z.: Op. cit., str. 66.

tento fakt zpochybňoval, leč stejných jistot nám není dáno při úvahách o jeho výkonu. I zde je samozřejmě možno opřít se o výše zmíněný citát, avšak zjistíme, že ústavní omezení výkonu této pravomoci nejsou zcela zřejmá a jasná a rozhodně si není možno vystačit pouze se samotným textem Ústavy.

2.1.1. Kontrasignační omezení

Prvním a nejvýraznějším omezením výkonu presidentovy pravomoci zastupovat stát navenek jest nutnost kontrasignace předsedou vlády či jím pověřeným členem vlády, vyplývající z čl. 63 odst. 2 Ústavy. Institut kontrasignace je typický pro parlamentní režimy s neodpovědným prezidentem, kdy kontrasignačním aktem přebírá vláda odpovědnost za akt neodpovědného presidenta⁹. Nutnost kontrasignace ovšem nelze vykládat jako primát vlády v této oblasti¹⁰, jelikož stále se jedná o pravomoc presidenta republiky, která mu byla svěřena

⁹ Jak však upozorňuje Petr Mlsna: „*Vláda je tedy orgánem, který odpovídá i v oblasti mezinárodních aktů činěných prezidentem republiky Poslanecké sněmovně. Odpovědnost vlády ovšem není (...)*ničím jiným než odpovědností politickou.“ (Mlsna, P.: Ústavní aspekty zastupování ČR navenek prezidentem republiky. In Šimíček, V. (ED.): Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2008, str. 193).

Koncept politické odpovědnosti se ale v českém prostředí ukazuje jen jako iluze či zbožné přání. Dle Jiřího Pehe je „*politická odpovědnost často redukována na pouhou taktiku: politik musí být opatrný, aby se nedopustil jistých chyb a přehmatů (a nepoškodil tak nejen svou politickou kariéru, ale také svou stranu). A pokud se politik dopustí něčeho nepatřičného, je vyvození „politické odpovědnosti“ často používáno jen jako morálně neutrální úniková cesta.*“ (Pehe, J.: Politická odpovědnost v čase neodpovědnosti. In: [online]. [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.pehe.cz/zapisnik/2005/politicka-odpovednost-v-case-neodpovednosti>) Jestliže je tedy vláda politicky odpovědná Sněmovně za mezinárodněpolitické akty presidenta skrze kontrasignaci neznamená to nic jiného, než že je odpovědná instituci, kterou ovládají stranické sekretariáty stran vládní většiny, což jsou ty samé sekretariáty, které vytvořily vládu a delegovaly do ní své nejvyšší představitele. Dostáváme se tak do obskurní situace, kdy vláda a její členové jsou politicky odpovědní svým mateřským stranám, tj. sami sobě (pomineme-li eventualitu existence vnitrostranických klik, pak je to předseda strany a jeho nejbližší nejvyšší vedení, kteří ovládají stranu a určují její konkrétní politické konání).

Z takového českého pojetí politické odpovědnosti poté vyvstávají nejrůznější kauzy a skandály (pro příklad lze připomenout kauzu předsedy vlády Grosse či místopředsedy vlády Čuňka), které dokazují, že jedinou reálnou politickou odpovědnost v České republice zajišťují volby. Klasický koncept politické odpovědnosti, tj. že politik „*na sebe za určitých okolností bere vinu a přijímá trest za něco, co sám neučinil, ale za co tak jako tak nese v očích veřejnosti obecnou odpovědnost, neboť k problémům došlo například v rámci jeho resortu*“ (Pehe, J.: Op. cit.), pak skutečně vysvětluje akt kontrasignace presidentových zahraničněpolitických rozhodnutí jakožto převzetí odpovědnosti vládou, leč v českém pojetí přechází odpovědnost z neodpovědného presidenta na reálně politicky neodpovědnou vládu, která, jak jsem již odůvodnil výše, jako jediná může sebe sama hnát k politické odpovědnosti, což v českém politickém prostředí by byla věc vskutku nevídaná (připomeneme-li si např. koaliční roztržky, jevící se téměř jako bratrovražedný boj, současné vlády Petra Nečase, které byly vždy za každou cenu (třeba i za cenu vytvoření nové pro-koaliční politické strany) překonány, dojdeme k závěru, že české vlády, ač slabé, nepostrádají obdivuhodný pud sebezáchovy a vůli k přežití).

Tuto složitou problematiku politické odpovědnosti ještě zkomplikovalo zavedení přímé volby presidenta republiky, díky které se představitel toho úřadu opírá nejen o mnohem větší legitimitu, než-li skrze Poslaneckou sněmovnu vytvořená vláda, ale především se i president republiky stává politicky odpovědným občanům skrze institut přímé volby, ač je takováto odpovědnost limitována absencí možnosti presidenta republiky odvolat všelidovým hlasováním.

¹⁰ Za povšimnutí stojí výrok předsedy vlády Petra Nečase v písemném rozhovoru pro iDnes z 9. I. 2013 ve spojitosti s kontrasignováním amnestie presidenta Klause, kde uvedl: „*Je však ústavní zvyklostí, že předseda vlády amnestii prezidenta kontrasignuje. Tím stvrzuje, že je amnestie z právního hlediska v pořádku a že vláda tento akt realizuje a za jeho realizaci přebírá odpovědnost. Nemusel by ji podepsat pouze v případech, kdyby byl*

Ústavou. Kontrasignace v zahraničněpolitické oblasti totiž především potvrzuje odhodlání vlády vnitropoliticky naplnit závazek plynoucí pro stát z mezinárodněprávního jednání presidenta, což je nezbytnost vycházející přímo z podstaty zahraniční politiky¹¹. Akt presidenta se kontrasignací nestává aktem vlády, a proto nelze bez dalšího tvrdit, že vlivem kontrasignace má vláda rozhodující slovo při utváření samotného kontrasignovaného aktu, jelikož tehdy by se úloha presidenta změnila pouze na interpreta vládní politiky bez vlastní vůle. „*Naše ústava nikde nenaznačila, že by si přála mít presidenta republiky němým.*“¹², president republiky není jen „kladečem věnců“ a kontrasignace není ohlávkou, kterou vláda může kontrolovat jeho konání, nýbrž symbolem nutné spolupráce mezi vládou a prezidentem¹³.

2.1.2. Systematické zařazení do moci výkonné

Úprava presidentských kompetencí je v Ústavě zařazena do moci výkonné, což s sebou přináší mnohé otázky. Dle Kateřiny Janstové „*s ohledem na systematické zařazení ústavní úpravy citované pravomoci (tj. zastupovat stát navenek) presidenta republiky je (...) zdůrazněn význam jednotného vedení zahraniční politiky jakožto součásti moci výkonné, kterou podle čl. 67 odst. 1 Ústavy formuluje a za jejíž výkon odpovídá vláda. President republiky je tedy při výkonu pravomoci zastupovat stát navenek povinen postupovat v souladu se stanoviskem vlády.*“¹⁴. Plně souhlasím s významem jednotné zahraniční politiky, kterýžto

tento akt zjevně protiprávní, a to se v tomto případě nestalo. Takže jsem amnestii nemohl nepodepsat.“ In: [online] [cit. 2013-04-12] Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/premier-petr-necas-vysvetluje-amnestii-f00-domaci.aspx?c=A130109_092059_domaci_kop. Tento konkrétní případ se sice týká kontrasignace amnestie, avšak jestliže v určitých případech je kontrasignace chápána pouze jakožto ověření legality presidentského aktu, pak to nutně vylučuje, že by tomu tak nemohlo být i u případů jiných, nebo-li vytváří se tím nutnost zkoumat povahu kontrasignace v každém jednotlivém případě (resp. kategorii případů).

¹¹ „*Zahraniční politika existuje v nedílné spojitosti s vnitřní (domácí) politikou státu a definováním jeho národních zájmů.*“ (Zbořil, F.: Op. cit., str. 9).

¹² Sobota, E.; Vorel, J.; Křovák, R.; Schenk, A.: Op. cit., str. 325. In: Koudelka, Z.: Op. cit., str. 67.

¹³ V tomto ohledu nemohu souhlasit s interpretací Petra Mlsny, totiž že si „*nelze představit, že by president republiky ve své osobě byl hlavním determinantem zahraniční politiky, za jejíž výkon není podle Ústavy ČR odpovědný*“ (Mlsna, P.: Op. cit., str. 193), což dokládá odkazem na §6 odst. 1 zk. č. 2/1969 Sb., který stanoví, že MZV je ústředním orgánem státní správy ČR pro oblast zahraniční politiky. Nicméně zde je nutno připomenout, že zákonem nelze presidentu republiky odnímat kompetence, které jsou mu uděleny Ústavou, a proto není možné pokládat tento zákon za základ primátu vlády v zahraniční politice, kterou Ústava svěřuje presidentu republiky. Petr Mlsna tuto svou myšlenku dále rozvíjí: „*obecně lze tento závěr vztáhnout i na vládu jako vrcholný orgán výkonné moci, neboť zahraničně politická orientace České republiky by se neměla vychylovat v závislosti na vládnoucích politických stranách.*“ (Mlsna, P.: Op. cit., str. 193) Musím připustit, že v tomto bodu je mi argumentace Petra Mlsny blízka, jelikož se ve shodě s ním domnívám, že absence dlouhodobé zahraničněpolitické vize Republiky z důvodu střídání vládních stran může vážně poškodit její zájmy, nejsem však natolik optimistický v pohledu na MZV jakožto na orgán, který by se dokázal vzeprít politickému tlaku vlády, ač je bezesporu pravdou, že většina odborného personálu MZV je na politických stranách nezávislá, resp. Při plnění svých úkolů neprosazují žádnou politickou linii.

¹⁴ Janstová, K.: Zastupování státu navenek prezidentem republiky. In Klíma, K.; Jirásek, J. (eds.): Pocta Jánů Grónskému. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 177.

je dle mého názoru podepřen právě výše zmiňovaným institutem kontrasignace, jelikož v zahraničněpolitické oblasti je nutnost jednoty státních představitelů nezpochybnitelná a naopak situace, ve kterých vrcholní představitelé státu vystupují navzájem rozporně, budí u zahraničních partnerů nejistotu, což může značně poškodit zájmy České republiky. S druhou částí výroku však souhlasit nemohu. Ze zařazení úřadu presidenta republiky do moci výkonné nelze usuzovat jeho podřazenost vládě, v takovém případě by ústavodárce tuto odpovědnost vládě, resp. povinnost poslušnosti, přímo zakotvil. „*Zahrnutí presidenta republiky i vlády do jediné hlavy ústavy je proto třeba rozumět především ve smyslu vzájemného ovlivňování a koordinace, nikoli podřizování jednoho ústavního orgánu druhému.*“¹⁵.

President republiky není ani v oblasti zahraniční politiky jen interpretem vládní politiky, jeho postavení je nutno chápat nezávisle na vládě a jeho pravomoci právě tak, ač je zřejmé, že tato nezávislost neznamená izolovanost od vlády, nýbrž rovnocennou spolupráci a koordinaci společné zahraniční politiky státu.

2.2. Sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv

Jak již bylo řečeno v úvodu, celý proces sjednávání a schvalování mezinárodních smluv je komplikovaným sledem vyjednávání a kooperace různých orgánů nejednoho státu (či mezinárodní organizace), proto se zde budu věnovat především otázce ratifikace a míře volnosti, jakou president při tomto konečném aktu má (též vzhledem k faktu, že mnoho obecných aspektů již bylo pokryto předchozí kapitolou).

President republiky dle čl. 63 odst. 1 písm. b) Ústavy sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy a zároveň má také možnost sjednávání mezinárodních smluv přenést na vládu či jejího člena, čehož využil již president Havel, když svým rozhodnutím přenesl sjednávání a schvalování vládních a resortních mezinárodních smluv na vládu, resp. na členy vlády¹⁶. V souvislosti s tímto rozhodnutím se otevírá zajímavá otázka, jelikož dle Ústavy může president republiky přenést pouze sjednávání, nikoli však schvalování mezinárodních smluv, přesto již od roku 1993 postupují vláda spolu s presidentem republiky v souladu s tímto rozhodnutím, což může budít určité pochybnosti o ústavně správném postupu, leč vzhledem k faktu, že president může toto přenesení pro kterýkoli konkrétní případ zrušit, lze důvodně předpokládat, že v případě nesouhlasu má president možnost zabránit sjednání takové

¹⁵ Kysela, J.: Prezident republiky v ústavním systému ČR – perspektiva ústavněprávní. In Novák, M.; Brunclík, M. (eds.): Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě. Praha: Dokořán, 2008, str. 238.

¹⁶ Rozhodnutí V. Havla ze dne 28. IV. 1993, uveřejněné ve Sbírce zákonů pod číslem 144/1993 Sb.

mezinárodní smlouvy, ačkoli se tato praxe opírá spíše o ústavní zvyklost než-li o samotný text Ústavy.

Další zajímavou praxí je skutečnost, že prezident republiky ratifikuje pouze smlouvy presidentské, přestože Ústava ratifikaci smluv nikterak neomezuje. Zde se vyvinula poněkud nezvyklá praxe, že prezident vůbec neratifikuje smlouvy, které sám nesjednává (ač fakticky i u smluv presidentských dochází k úzké spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí), přestože „*ratifikací smlouvy podle Ústavy je schválení smluvního projevu, který při mezinárodní smlouvě, sjednané jménem republiky, učinil někdo jiný, než sám prezident republiky. Ratifikací se vyjadřuje vůle státu být smlouvou vázán.*“¹⁷. Logickým závěrem by tedy bylo spíše neratifikování těch smluv, na jejichž sjednávání se prezident podílel, avšak i zde se ústavní praxe vyvinula poněkud odlišně.

Skutečným problémem ratifikace je ovšem otázka, zda-li prezident ratifikací vyjadřuje svou politickou vůli nebo vůli vlády. Názory v tomto ohledu se velice různí. Jan Wintr přisuzuje pravomoci presidenta ratifikovat mezinárodní smlouvy „*především charakter reprezentativní, (...) z čehož plyne požadavek zdrženlivosti presidenta. (...) U pravomocí reprezentačních, obvykle kontrasignovaných, by prezidentovými ústy měla promlouvat spíše vůle politicky odpovědné vlády.*“¹⁸, což zdůvodňuje především nedostatkem legitimacy na straně presidenta¹⁹, opačný postoj zastává Zdeněk Koudelka, když tvrdí, že „*postavení presidenta je z hlediska ústavního textu při sjednávání mezinárodních smluv určující.*“²⁰, jako argument uvádí rovněž poznatek Ignaze Seidl-Hohenvelderna o ratifikaci: „*Podle převládající nauky zde není hlava státu pouhým „státním notářem“. Souhlas parlamentu ji opravňuje smlouvu ratifikovat, ale nezavazuje ji k tomu.*“²¹.

V tomto ohledu si troufám tvrdit, že vůle presidenta je rozhodující, neměli bychom interpretovat ratifikaci jen jako formalitu – v okamžiku, kdy tvrdíme, že prezident je při ratifikace vázán názorem vlády, pak z ratifikace skutečně jen formalitu činíme, ježto vláda svůj souhlas vyjádřila již kontrasignací ve fázi sjednávání a při souhlasu Parlamentu byl nutný souhlas Poslanecké sněmovny, která je (opírá-li se skutečně vláda o většinu ve Sněmovně) pod kontrolou vládní většiny, proto nelze mít obavy, že by nějaká mezinárodní smlouva,

¹⁷ Pavlíček, V.; Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky – Komentář I. (Ústavní systém). Praha: Linde, 1998, str. 229.

¹⁸ Wintr, J.: Prezident republiky jako reprezentant státu, garant řádu a moderátor politických sporů. In: Šimíček, V. (ED.): Op. cit., str. 34.

¹⁹ „*Princip vlády většiny, který dává legitimitu (...) rozhodnutím Sněmovnou většinově podporované vlády, nelegitimizuje hlavu státu jako nositele vlastní politické linie.*“ (Wintr, J.: Op. cit., str. 25).

²⁰ Koudelka, Z.: Op. cit., str. 72.

²¹ Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: ASPI, 2001, str. 63. In: Koudelka, Z.: Op. cit., str. 83.

kteřou vláda poté bude muset vnitrostátně naplnit, byla schválena bez souhlasu vlády, naopak prezident republiky má v okamžiku ratifikace možnost zvážit všechny okolnosti a případným odmítnutím ratifikace zajistit, aby nebyly poškozeny zájmy České republiky a jejích občanů²².

Přes evidentní fakt, že právo ratifikovat mezinárodní smlouvy je skutečným právem, nikoli povinností, nelze nedoplnit, že prezident republiky by měl tohoto práva využívat velice obezřetně, jelikož v okamžiku ratifikace je smlouva již sjednána, mnohdy může být i předběžně prováděna a smluvní strany očekávají, že bude ratifikována, zejména jestliže byl dán souhlas Parlamentem. V případě, že prezident republiky má k mezinárodní smlouvě výhrady, má zabránit, aby byla vůbec sjednána²³, jelikož proti jeho vůli nelze žádnou mezinárodní smlouvu legálně sjednat, a přistoupit k odmítnutí ratifikace až v okamžiku, kdy byla smlouva sjednána za jeho předchůdce. Přesto tím samozřejmě nelze zpochybnit fakt, že „pokud prezident neratifikuje mezinárodní smlouvu, nelze jeho akt nahradit.“²⁴

2.3. Přijímání, pověřování a odvolávání vedoucích diplomatických misí

V této kapitole se budu věnovat dvěma pravomocem, kterými se prezident republiky podílí na vytváření zahraniční politiky státu skřez personální obsazení vysokých diplomatických postů – jedná se o přijímání vedoucích diplomatických misí²⁵ a pověřování a odvolávání vedoucích diplomatických misí²⁶.

2.3.1. Přijímání vedoucích diplomatických misí

Při přijímání vedoucího diplomatické mise a během celého předchozího procesu udělení agrément, spolupracuje prezident republiky úzce s Ministerstvem zahraničních věcí, a ač samotné rozhodnutí o přijetí či nepřijetí vedoucího diplomatické mise přísluší výhradně prezidentu republiky, nelze si představit, že by se tak stalo bez konzultací a diskusí právě s ministrem výše uvedeného ministerstva. Prezident republiky nemá kapacity, aby mohl prověřit vhodnost potencionálního vedoucího diplomatické mise a proto se v tomto ohledu musí plně spolehnout na informace, jež mu jsou poskytnuty příslušnými odbory MZV a na jejich základě, po konzultacích s ministrem zahraničních věcí, náležitě zvážit přijetí či nepřijetí dané osoby.

²² „Hlava státu jako nejvyšší reprezentant lidu garantuje, že nebudou jmenovány osoby a přijímána rozhodnutí, ohrožující svrchovanost, celistvost a demokratický řád republiky“ (Wintr, J.: Op. cit., str. 28).

²³ „Pokud prezident nesouhlasí, má znemožnit odepřením pověření podpis smlouvy.“ (Koudelka, Z.: Op. cit., str. 81).

²⁴ Koudelka, Z.: Op. cit., str. 86.

²⁵ Čl. 63 odst. 1 písm. d) Ústavy.

²⁶ Čl. 63 odst. 1 písm. e) Ústavy.

2.3.2. Pověřování a odvolávání vedoucích diplomatických misí

V případě pověřování (a odvolávání) vedoucích diplomatických misí je samozřejmě postup odlišný. „*Mimořádné a zplnomocněné velvyslance ČR do funkce navrhuje vládě ČR ministr zahraničních věcí, po schválení vládou je návrh předložen prezidentovi republiky, který velvyslance jmenuje. Tento postup znamená, že jmenovaný velvyslanec není zástupcem ministerstva zahraničí, ale hlavy státu.*“²⁷ Tento proces má zajistit kandidáta, který bude nejen kvalifikovaný pro tento vysoký diplomatický post, bude vyhovovat politickým kritériím vlády, ale bude mít i jisté morální kvality²⁸. V neposlední řadě by měl tento proces být zárukou, že vybraný kandidát bude provádět takovou zahraniční politiku, která bude odpovídat jak představám vlády, tak presidenta republiky.

Je nevyhnutelné, že během výběrového procesu kandidátů dochází ke sporům o konkrétní jména, což je vzhledem k odlišným pohledům na zahraniční politiku jednotlivých vlád a presidentů logickým důsledkem a pakliže je veden korektně, vzhledem k citlivosti a delikátnosti diplomatických kruhů, pak není na škodu. Neblahou skutečností však je, že mnozí kandidáti uspějí především pro svou politickou minulost a post velvyslance je jím dán jako „výsluha“, což je evidentně znakem selhání především na straně presidenta republiky. Vláda je orgánem ryze politickým a její výběr je politicky determinován, lze očekávat, že i MZV, jež je pod politickou kontrolou, bude v tomto směru negativně ovlivněno, leč president republiky měl a má být zárukou výběru ne-li nejlepšího možného, pak alespoň vhodného kandidáta, nikoli snad pro mnohdy proklamovanou nadstranickost presidenta republiky, jež je jen prázdnou iluzí²⁹, avšak pro význam presidentského úřadu vůbec – jestliže president není schopen naplňovat své pravomoci a aktivně jich využívat, pak se celý účel jeho úřadu vyprazdňuje a jeho existence pozbývá smyslu.

²⁷ Zbořil, F.: Op. cit., str. 30.

²⁸ Samozřejmě, že nikdy nejsou tyto záruky naplněna zcela a tak „v roce 2007 byl např. ze Salvadoru odvolán izraelský velvyslanec poté, co byl nalezen na pozemku velvyslanectví spoutaný na ruku i nohou, se zacpanými ústy, nahý, opilý a s několika sexuálními pomůckami. (...) V roce 2005 nemohl nastoupit jeden izraelský diplomat do Austrálie, protože během svého působení v Brazílii dával na internet fotografie nahých Brazilců.“ (Zbořil, F.: Op. cit., str. 6).

²⁹ Nelze očekávat, že kandidát na úřad presidenta republiky žil do své inaugurace v politickém vzduchoprázdnu, naopak je velká pravděpodobnost, že již dříve se jednalo o vrcholného politika či politicky angažovanou osobnost (V. Klasu i M. Zeman byli předsedové vlád a ani u V. Havla rozhodně nelze říci, že by se před svým zvolením politicky neangažoval). Z tohoto důvodu je logickým vyústěním, že president republiky bude prosazovat stejnou politickou linii, jakou prosazoval před svým zvolením. V případě presidenty Zemana je toto očekávání dvojnásobné, jelikož byl občany zvolen právě pro jeho politické názory a prosazování určité politické linie.

2.4. Shrnutí

Jak upozorňuje Miloš Brunclík: „*Ústava je v kompetencích presidenta republiky v otázkách zahraniční politiky velmi stručná, (...) je zřejmé, že ústava nemůže předvídat množství situací, které mohou nastat. Jako klíčové se jeví principy konsenzu, komunikace a koordinace.*“³⁰ V tomto ohledu nelze než s Milošem Brunclíkem souhlasit, ať již při výkladu výše zmíněných pravomocí dáváme přednost větší rozhodovací samostatnosti presidenta republiky či zastáváme názor, že zahraniční politiku určuje vláda a presidentův postoj není tak rozhodující, nelze nevidět, že jsou to právě principy konsenzu, komunikace a koordinace, které jako jediné umožňují dosažení jakéhokoli zahraničněpolitického rozhodnutí. President republiky je ve svých pravomocích omezen podporujícím postojem vlády a ochotou prakticky naplnit jeho rozhodnutí, zatímco vláda svá zahraničněpolitická rozhodnutí může opřít jediné o mezinárodněpolitické kompetence presidenta republiky, avšak zároveň není nadána takovou politickou silou, aby dokázala presidenta přimět k prostému provádění její vládní politiky, tzn. že ať jsme se na počátku vydali propresidentskou cestou či tou provládní, nakonec stejně dojdeme k jednomu a tomu samému mostu, který je nutno překročit, tj. nakonec dojdeme k poznání, že ani jedna ze stran není schopná provést žádná zahraničněpolitická rozhodnutí bez souhlasu strany druhé.

3. President republiky parlamentního režimu?

President republiky v parlamentních režimech není nositelem vlastní politické linie, není hybatelem politického dění, aktivně do něho příliš nezasahuje. Jeho role je spíše minoritní, podpůrná, stabilizační. President republiky nezasahuje do přijímání zákonů (pomineme-li slabý institut suspensivního veta), přímo nezasahuje do politických sporů a konfliktů jednotlivých politických stran či neprosazuje vlastní politickou linii, z toho všeho vychází rovněž jeho postavení v zahraniční politice. Skutečně nelze ztotožňovat postavení a úlohu např. francouzského presidenta s úlohou jakou v zahraničněpolitických vztazích má president rakouský.

3.1. (Ne)parlamentní režim v České republice

V České republice je však tato teoretická koncepce poněkud narušena. Výše jsem uvedl, že president republiky v parlamentním režimu přímo nezasahuje do sporů jednotlivých

³⁰ Brunclík, M.: Spory o zahraniční politiku ČR: prezident vs. premiér. In: Novák, M.; Brunclík, M. (eds.): Op. cit., str. 320.

politických stran či dokonce jejich jednotlivých frakcí (atp.), leč problémem je, že přesně toto presidenti České republiky dělají. Nebyl významnější zákon, který by president republiky (ať již Václav Havel či Václav Klaus) nekomentovali, nebyl významnější společenský problém, do kterého by nezasahovali, jednotlivé politické strany se dovolávali jejich podpory, jednotlivé tábory vnitrostranických potyček se opíraly o jejich vliv. Toto teoretické pojetí se tedy v případě České republiky vzdaluje od skutečnosti. „Vždy je třeba mít na paměti, že faktická role není s ústavním postavením nutně identická.“³¹ Nelze nadále přivírat oči nad skutečností, že president České republiky nezapadá do teoretických koncepcí nevýrazného a slabého presidenta parlamentních režimů³² a občany to od něho ani není očekáváno. Lze patrně namítnout, že Ústava není tvořena vrtochy lidu a nelze upravovat kompetence jednotlivých orgánů dle jeho rozmarů, avšak na druhou stranu je evidentní, že současný systém stranickými sekretariáty ovládané Sněmovny³³ se občanům přičí a „president osvoboditel“ je pro ně vize, jak z tohoto nešťastného soukolí uniknout.

Je otázkou, zda-li je vhodné nahlížet na českého presidenta skrze brýle parlamentního režimu, aniž bychom přihlédli k možnosti (či nutnosti?) modifikace našeho současného ústavního systému, přičemž vzhledem k dlouhodobé konstelaci vztahu slabých českých vlád³⁴ a aktivních presidentů, je tato změna nevyhnutelná.

Naše republika má dlouhou tradici výrazných a aktivních presidentů, ať již z dob prvorepublikových (samotná první československá republika je spojována především se jmény presidentů Masaryka a Beneše, zatímco jména ministerských předsedů upadla v obecném povědomí v zapomnění) nebo z éry komunistického režimu³⁵. Polistopadové období se také vyznačovalo aktivitou presidentů a slabostí vlád, které se obvykle opíraly o většinu pouze jednoho hlasu ve Sněmovně (nezřídka poslanec, jenž byl oním rozhodujícím

³¹ Kysela, J.: Op. cit., str. 235.

³² „Má-li mít president v polopresidentském režimu více moci než president v parlamentním režimu, může to být buď z hlediska ústavních pravomocí (...) nebo z hlediska politické konstelace dané zejména vztahem presidenta k parlamentní většině, pokud ovšem ta většina vůbec existuje.“ (Novák, M.: Prezident, premiér a snahy o posílení výkonné moci. In: Šimíček, V. (ED.): Op. cit., str. 10).

³³ Též Giovanni Sartori upozorňuje na tento neduh zákonodárných sborů parlamentních režimů: „systémy zákonodárných shromáždění, jejichž úspěšnost závisí na stranické disciplíně, na míře, v níž jsou parlamenty pod stranickou kontrolou.“ (Sartori, G.: Srovnávací ústavní inženýrství. Praha: Studijní texty, 2011, str. 9).

³⁴ „Od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996 má přece Česká republika neustále slabé vlády.“ (Novák, M.: Op. cit., str. 13). Miroslav Novák též připomíná známý Rupnikův bonmot, že „Česká republika se stala největší nevládní organizací na světě.“ (Novák, M.: Op. cit., str. 14).

³⁵ V tomto případě byl význam a síla presidentů do jisté míry ve spojení presidentského úřadu s vrcholnými funkcemi KSČ, přesto však společnost vnímala presidenta republiky jakožto hlavní hybnou sílu státu.

hlasem, nepatřil ani do stran vládní koalice) a pro něž podpora presidenta republiky mnohdy znamenala otázku politického života a smrti³⁶.

Přes tuto tradici silného presidenta nelze opomenout, že Česká ani Československá republika nikdy nebyla polopresidentským či presidentským systémem a vždy setrvala v mezích parlamentního režimu. Navzdory tomuto faktu se před Českou republikou otevírají nové možnosti zreformování současného parlamentního režimu, nikoli snad v režim polopresidentský či dokonce presidentský, avšak v tzv. alternující presidentský systém.

3.2. Alternující presidentský systém

Parlamentní či presidentský režim³⁷ se zakládá na dominanci jednoho orgánu (parlamentu či presidenta), přičemž tato dominance je nejrůznějšími metodami korigována (v případě parlamentního režimu se může jednat např. o posílení postavení předsedy vlády či institut konstruktivního vyslovení nedůvěry vládě; u presidentských systémů je postavení presidenta oslabováno jeho odvolatelností, neslučitelností funkcí ve vládě s funkcemi v zákonodárných shromážděních etc.). Sartoriho alternující presidentský systém naproti tomu umožňuje zkombinovat výhody parlamentního režimu s těmi, které nám poskytuje režim presidentský.

Základem alternujícího presidentského režimu je parlamentní systém, který zůstává víceméně nedotčen, funguje-li efektivně, v opačném případě nastupují principy presidentského systému³⁸. Takovýto mechanismus umožňuje zefektivnění vládnutí, jelikož v důsledku eliminuje slabé a nečinné vlády³⁹. Zároveň by tyto změny ústavního systému přispěly ke koordinovanějšímu výkonu presidentských pravomocí v zahraničněpolitické oblasti, kde, vzhledem ke střídání „vládního a presidentského období“, by obě strany byly nuceny k větší spolupráci při svých zahraničněpolitických rozhodnutích. Nedošlo by tak

³⁶ V případě tzv. sarajevského atentátu to byl právě postoj presidenta Havla, který výrazně usnadnil nástup vlády Josefa Tošovského. V období nestabilních vlád ČSSD v letech 2002 až 2006 to byl postoj presidenta Klause, který naopak umožnil nástup druhé a třetí sociálnědemokratické vlády.

³⁷ Samozřejmě existuje i režim polopresidentský a jeho různé modifikace francouzského či ruského typu, případně model kancléřský apod., leč účelem této práce není definovat jednotlivé systémy, což by vydalo na práci zcela samostatnou, ale na podkladě zběžného přiblížení několika základních režimů ukázat jejich vliv na zahraničněpolitický vliv presidenta republiky.

³⁸ Ve zkratce lze říci, že tohoto je docíleno několika málo změnami v parlamentním režimu – parlament a prezident se volí v tomtéž čase a na stejně dlouhé volební období, vláda parlamentního typu je sestavena jen jedenkrát, po jejím pádu nastupuje až do konce daného volebního období prezident s pravomocemi presidentského typu, prezident může být zvolen bez omezení opakování. Pro podrobnější popis alternujícího presidentského systému si dovoluji odkázat na 9. kapitolu Sartoriho Srovnávacího ústavního inženýrství (viz prameny).

³⁹ „Nedovedu si totiž představit, jak by se mohla nečinná vláda udržet čtyři roky při životě, když na dveře klepe čínanější alternativa.“ (Sartori, G.: Op. cit.: str. 160).

ke snahám jednoho orgánu podřídít si orgán druhý, jelikož převaha získaná vládou v jejím období by byla ztracena v období presidentském a naopak, zatímco dnes může president či vláda doufat v udržení „dobytého území“⁴⁰.

4. Závěr

Ústava při vymezení zahraničněpolitických kompetencí presidenta republiky vyslovuje určité základy, kterých je nutné se při výkladu držet, avšak nutno přiznat, že příliš pevné základy to nejsou. Zjišťujeme, že „v praxi však již nejde o to, že odpovědná vláda limituje jinak neomezené uvážení neodpovědné hlavy státu, nýbrž ústavodárce spíše z rozsáhlé sféry výkonné moci vyjímá prvky, které pro svou důležitost, citlivost či symbolickou hodnotu nemají být ponechány v rozhodovací pravomoci vlády.“⁴¹ Při takovémto výkladu presidentských pravomocí dojdeme nutně k závěru, že president republiky není v oblasti zahraničněpolitické jen hláskou troubou vládní politiky, ale že sám má aktivně konat, dojdeme k závěru, že kontrastní omezení je poté jen známkou nutnosti spolupráce vlády s presidentem republiky při výkonu jeho pravomocí⁴².

President republiky je jediným orgánem, který má zahraničněpolitické kompetence, není však jediným, který se podílí na jejich výkonu. Bylo by pošetilé domnívat se, že i sebesilnější president může vytvářet samostatně zahraniční politiku státu, ani vláda však nemůže v zahraničněpolitické oblasti postupovat bez ohledu na presidentovu vůli, ježto se vystavuje nebezpečí, kterému nyní čelí EU, tj. neschopnost zaujetí jednotného zahraničněpolitického postoje k zásadním otázkám mezinárodní politiky.

Nelze nepřiznat, že hlasů, které usuzují o vlivu vlády jakožto o rozhodujícím faktoru při utváření zahraniční politiky, je většina. Tyto hlasy se obvykle opírají o principy parlamentního režimu, jejichž uplatnění je však v našich podmínkách v současnosti minimálně sporné. Vliv zavedení přímé volby, ve spojení se značně upadající úrovní

⁴⁰ Jako příklad může sloužit ambice vlády přisvojit si právo na uznávání států (uznání nezávislosti Kosova v roce 2008, tiskové prohlášení vlády dostupné na <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=35465>), přestože právo na uznání státu „patří do práva hlavy státu zastupovat stát navenek. Žádná jiná ústavní norma totiž výslovně neupravuje pro jiný orgán kompetenci uznat jiný stát.“ (Koudelka, Z.: Op. cit., str. 69).

⁴¹ Kysela, J.: Op. cit., str. 238.

⁴² Takovýto výklad (nejen) mezinárodněpolitických kompetencí presidenta republiky je však v ostrém kontrastu s názory mnohých odborníků, kteří presidenta republiky vidí v zahraniční politice spíše jakožto sekundanta vlády – např. Petr Mlsna sice připouští, že president republiky má mít možnost svobodně vystupovat a prezentovat své názory na zahraniční politiku, avšak zároveň tuto svobodu silně limituje dodatkem, že se musí jednat o projevy, které „výrazným způsobem nemodifikují zahraničněpolitický směr reprezentovaný vládou.“ (Mlsna, P.: Op. cit., str. 194), jedním dechem také objasňuje, co nastane v případě, že by president republiky takové omezení překročil: „případný politický spor mezi hlavou státu a vládou má v demokratických republikách předem jasněho vítěze, kterým je vláda jako silnější orgán.“ (Mlsna, P.: Op. cit., str. 195).

parlamentní politiky, ještě umocňuje již tak tradičně silné postavení českých presidentů. Ačkoli samozřejmě přímá volba nemá dopad na Ústavou vymezené kompetence, její vliv na možnosti presidenta republiky při jejich výkonu je nesporný. V tomto ohledu nelze ignorovat ani dlouhodobou náladu společnosti, která volá po zásadních změnách ústavního systému a pro kterou je zavedení přímé volby jen začátkem.

Společnost nehledí na to, zda-li náš systém naplňuje znaky parlamentního režimu či nikoli, nehledí na to, jestli teoreticky ústavněprávně náš systém funguje bez větších potíží, společnost se ptá, zda-li systém funguje správně, jestli výsledek, který z celého státního soukolí vzejde, bude dobrý či nikoli. Pravdou je, že ústavní reformy, jak odborníci často připomínají, nejsou lékem na všechny nemohy současné politiky, nemůžeme však vyčítat národu, pokud se domnívá, že i mírné zlepšení stojí za tu práci a rizika spojená s takovými reformami.

Prameny:

Zákon č. 37/1918 Sb. Prozatímní ústava Československé republiky

Zákon č. 121/1920 Sb. Ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

Rozhodnutí presidenta republiky č. 144/1993 Sb. o sjednávání mezinárodních smluv

Vídeňská úmluva o smluvním právu (uveřejněná ve Sbírce zákonů pod číslem 15/11988 Sb.)

Antoš, M.; Wintr, J. (eds.): Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě. Praha: Leges, 2012.

Klíma, K.; Jirásek, J. (eds.): Pocta Jánů Grónskému. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

Koudelka, Z.: Prezident republiky. Praha: Leges, 2011.

Němeček, T.: Vojtěch Cepl – Život právníka ve 20. století. Praha: Leges, 2010.

Novák, M.; Brunclík, M. (eds.): Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě. Praha: Dokořán, 2008.

Pavlíček, V.; Hřebejk, J.: Ústava a ústavní řád České republiky – Komentář I. (Ústavní systém). Praha: Linde, 1998

Sartori, G.: Srovnávací ústavní inženýrství. Praha: Studijní texty, 2011.

Šimíček, V. (ED.): Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2008.

Zbořil, F.: Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost. Praha: Leges, 2010.